

KREDİ KARTI SİSTEMİ VE İSLÂM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

İshak Emin AKTEPE*

Özet

Trampa usulüyle yapılan alışverişlerin sakıncalarını gidermek amacıyla ticârette parayı kullanmaya başlayan insanoğlu, paranın kullanımından doğan sakıncaları gidermek içinse kredi kartını devreye sokmuştur. Kredi kartı modern ve pratik bir ödeme aracıdır. Aynı zamanda kısa vâdeli fâizsiz kredi sağlayan bir enstürümandır. Bugün gelişmiş dünyada oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Elinizdeki bu makalede kredi kartı sistemi ve bu sistem hakkında İslâm hükûkçularının yorumları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fâiz, Banka, Kredi Kartı, Ticâret, Para.

Credit Card System and the Evaluation of Islamic Law

Abstract

The humanbeing who has began to use the money for troubleshooting drawbacks of barter exchange procedures cut in the credit card for troubleshooting drawbacks of usage the money. The credit card is a modern and handy means of payment. It is also an axe which supplies short-term, interest-free bank loan. Today it has been using widely in modern world. At this article in your hands it is searched that what the Islamic lawyers thought is about the credit card and this system.

Key Words: Interest, Bank, The Credit card, Trade, Money.

* Dr., Türkiye Finans Katılım Bankası, isakemin.aktepe@turkiyefinans.com.tr

Giriş

Son yüzyıl hatta elli yıl içerisinde insanoğlu eskiye nazaran pek çok yenilikle karşılaşmıştır. Bu süre zarfında iletişim ve bilişim araçları olağanüstü bir şekilde gelişmiş, dünya üzerindeki insan nüfusu muazzam ölçüde artmış¹, üretim şekli ve tüketim alışkanlıkları değişmiş, ihtiyaçlar fazlalaşmış, farklılaşmış ve bankacılık sektörü bütün finansman ve ticâret hayatını etkileyecek oranda yaygınlık kazanmıştır. Bu değişim ve gelişim para ödenerek yapılan alışverişler yerine bankalar, işyerleri ve müşteriler arasında akdedilecek sözleşmelere istinâden kullanıma sunulacak plastik kartlar, üye işyerlerine bağlanacak POS makineleri (point of sale) ve bankalara kurulacak bilgisayar ağı vâsıtasıyla nakit ödemeksizin alışveriş yapabilme imkânını ortaya çıkarmıştır. Son yirmi yıl içerisinde kredi kartları İslâm ülkelerinde ve Türkiye'de oldukça yaygınlaşmış; bu durum kredi kartı sisteminden istifâdeyle alışveriş yapmanın İslâm hukuku tarafından nasıl değerlendirildiği sorusunu gündeme taşımıştır.

134 | db

Kredi kartı modern ve pratik bir ödeme aracıdır. Bir açıdan da kart hâmiline açılmış potansiyel bir kredidir². Bankadan kredi kartı alan şahıs, bu kartı kullanmak suretiyle banka tarafından kendisine takdir edilmiş limit kadar yaklaşık bir ay süreyle alışveriş yapar; mal ya da hizmet satın aldığı işyerlerine para ödemez, kredi kartıyla ödeme yapar ve hesap kesim tarihinden itibaren toplam borcuna fâiz ya da kâr adı altında eklenen hiçbir fazlalık ödmeden on gün içinde ya da fâiz ya da kâr ödeyerek taksitlendirme yoluyla borcunu kartı aldığı bankaya öder. Ayrıca bazı bankalar kredi kartı müşterilerine kart limiti kadar ATM cihazlarından nakit çekim imkânı da sunmaktadırlar. Bu durumda kart hâmili bankadan doğrudan nakit borcu almış olmakta ve buna karşılık parayı çektiği günden başlamak üzere fâiz ödemektedir. Fâizsiz bankalar ise fâizle nakit borcu veremedikleri için kredi kartlarını ya tamamen nakit çekime kapatmaktalar ya da oldukça cüz'î miktarda nakit çekimine izin vermekte

¹ Dünya nüfusunun son yüzyılda öncesine oranla yaklaşık 3-4 kat arttığı ifade edilmektedir. Bk. Hayri Çamurcu, "Dünya Nüfus Artışı ve Getirdiği Sorunlar", www.sbe.balikesir.edu.tr (01.11.2009).

² Serdar Yetim, *Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri*, Ankara, 1997, s. 7. Yani kredi kartlarının temelde iki işlevi vardır. Bu kartlar hem ödeme aracıdır hem de kredi aracıdır. Bk. Şebnem Akipek, *Türk Hukuku ve Mukayeseli Hukuk Açısından Tüketici Kredisini*, Ankara, 1999, s. 186.

ancak bu miktara her ne ad altında olursa olsun fazlalık almamaktadırlar.

Artık günlük hayatın bir parçası haline gelmiş bulunan ve bir anlamda neredeyse paranın yerini alan kredi kartlarının târihî arka planından başlamak üzere, nasıl bir sisteme sahip olduğu ve İslâm hukuku bakımından nasıl değerlendirildiği bu araştırmamızın konusunu teşkil etmektedir.

Târihî Arka Plan

İnsanoğlu ihtiyaçlarını önce tabiattan toplamak suretiyle karşılamıştır. Sosyal bir varlık olması ve ihtiyaçlarının artması sebebiyle daha sonra ticârî faaliyetlere başlamış ve önce trampa (karşılıklı mal mübâdelesi) yöntemiyle alım satım yapmıştır. Ancak bu yöntemle yapılan alışverişin sakıncalarından (malların taşınması, saklanması, korunması ve değerlerinin tespiti konusunda yaşanan problemlerden) ve trampa yönteminin pratik olmayışından hareketle insanoğlu alım satımda para olarak kabul ettiği materyalleri (hesap parası, altın, gümüş, sikke, kağıt para vs.) kullanma evresine geçmiştir. Zaman içinde gelişen bankacılık sektörü para ile alım satım yerine çek uygulamasını başlatmış ve güven duyduğu müşterilerine çek karnesi vererek para kullanmadan alışveriş yapmasına imkân tanımıştır. Ancak çek uygulaması fazla yaygınlık kazanamamış ve faydası sınırlı kalmıştır. Ayrıca çekle alışveriş sistemi teknik bir alt yapıya dayanmadığından pek çok sakıncayı da bünyesinde taşımıştır. Para ile ya da çek ile ödeme yapılmasına alternatif olarak özellikle son 20 – 30 yıl içerisinde teknik gelişmelerden de istifade etmek suretiyle ticârî faaliyetlerde kredi kartı kullanımı oldukça yaygınlaşmıştır. Böylece yüklü miktarda nakit para ya da çek karnesi taşımadan plastik bir kart vasıtasıyla ve gelişmiş bir iletişim ve bilişim ağıyla ödemeler yapılır olmuştur. Örneğin Türkiye'de 2008 yılı itibarıyla toplam kredi kartı sayısı 43.394.025 adete ulaşmıştır. Toplam satış noktası terminali sayısı 1.632.639'dur. Kredi kartlarıyla toplam 1.598.000.000 defa alım satım işlemi yapılmıştır³.

İfade edildiğine göre 1887 yılında nakit para yerine, kartla ödeme yapılması fikri ilk kez Amerikalı yazar Edward Bellamy'in "Looking Backward or Life in The Year 2000" isimli romanında kaleme alınmıştır. Müşahhas olarak dünyada ilk kredi kartı 1894 yılında Hotel Credit Letter Company adlı şirket tarafından çıkarılmış

³ Bk. Bankalararası Kart Merkezi, "Raporlar", www.bkm.com.tr (28.10.2009)

ve turizm sektöründeki firmalar tarafından kullanılan bir ürün olmuştur. 1914 yılında Western Union Bank "şimdi al sonra öde" sloganıyla kısmen kredi imkânı da tanıyan kartları ihraç etmiş; 1924 yılında da General Petroleum Corporation of California ilk petrol kredi kartını çıkarmıştır⁴.

Modern anlamda ilk kredi kartının ortaya çıkışı ise Frank Mc Namara adlı bir avukatın müşterisiyle birlikte restoranda yediği akşam yemeğinin bedelini, yanında para olmadığını fark edince kart vizitinin arkasına hesap tutarını yazıp imzalaması yoluyla ödemesine dayanmaktadır. Bu işlem Diners Clup (Dine and Sign / ye ve imzala) markasıyla ortaya çıkacak kredi kartına ilham vermiştir⁵. Bu karta olan ilgi başka bankaların da kredi kartı çıkarmasına sebep olmuştur: 1958 yılında Bank of Amerika, Bank Americard¹; American Express Company, American Express'i piyasaya sürmüştür. Americard daha sonra Visa adını almıştır. Americard ve Diners Clup kartları aşırı ilgi görünce rakip firmalar biraraya gelmiş ve önce Master Charge (1967) daha sonra da Master Card'ı ihraç etmişlerdir⁶. Bugün itibarıyla uluslararası piyasada yaygın olarak kullanılan kredi kartları Visa, MasterCard, AmEx, JCB⁷ ve Diners Club'tır.

136 | db

Türkiye'de çıkarılan ilk kredi kartı Diners Club'dır (1968). Diners Club'tan sonra Türk Ekspres Havacılık ve Turizm Limited şirketi American Express kartları ile piyasaya girmiştir. Bu iki kart 1975 yılına kadar rakipsiz olarak faaliyetini sürdürmüştür. 1975 yılından sonra Eurocard, Mastercard ve Access kredi kartları piyasaya girmiştir. 1980 yılından başlayarak bankalar da kredi kartı uygulamasına geçmişlerdir. Bu dönemde farklı tiplerde ürünler (gold, classic vb.) ortaya çıkmıştır. 1990 yılında kartlı ödeme sistemi içerisinde bankalararası otorizasyon ve takası gerçekleştirmek, ortak sorunlara çözüm bulmak, ülkemizdeki banka ve kredi kartları

⁴ Bankalararası Kart Merkezi, "Kronoloji", www.bkm.com.tr (28.10.2009); F. Özden Kalaycı, *Bankacılık Açısından Kredi Kartları Sisteminin İşleyişi ve Bir Örnek Uygulama*, Konya: SÜSBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003, s. 15.

⁵ Çağrı Göktaş, *Kredi Kartları Hukuku ve Bankacılık Uygulaması*, İstanbul: İÜSBE, Basılmamış yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 15-16.

⁶ F. Özden Kalaycı, *Bankacılık Açısından Kredi Kartları*, s. 16-17.

⁷ "1961 yılında Japonya'da yerel işlemler amacı ile kurulmuş bir kartlı ödeme sistemi olan JCB, 1985 yılından itibaren uluslararası bir ödeme sistemi olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Bugün itibarıyla dünya genelinde toplam 51 milyon kart müşterisi olan JCB, yine dünya genelinde 11 milyonu aşkın işyerinde kabul edilmektedir. Yıllık ortalama cirosu 52 milyar dolardır. 190 ülkede faaliyet göstermektedir". Bk. Bankalararası Kart Merkezi, "Ödeme Sistemleri", www.bkm.com.tr (28.10.2009)

kural ve standartlarını geliştirmek amacı ile BKM A.Ş. (Bankalararası Kart Merkezi) kurulmuştur. Türkiye' de ilk elektronik POS Terminali 1991 yılında kullanıma girmiştir. 2009 yılı itibarıyla 13 banka tarafından yaygın bir şekilde müşterilere (hem tüketiciler, hem de işyerleri) bu ürünler ve hizmetler ulaştırılmaktadır⁸. 2008 yılı baz alındığında Türkiye'deki kredi kartlarının 24.332.198 adedi Visa, 18.824.985 adedi Mastercard ve 236.842 adedi ise diğer kart ihraç eden şirketlere aittir⁹.

Kredi Kartı Sisteminin Faydaları

Alım satım işlemlerinin kredi kartı sistemiyle yapılması kart hamiline, bankalara, kart ile satış yapan işletmelere ve devlete önemli katkılar sunmaktadır. Kart hamilleri gereksinim duydukları mal ya da hizmeti peşin almakta ancak bedelini daha sonra ödemekte, fazla para taşımamanın risklerinden korunmakta, harcamalarını yalın ve şeffaf bir şekilde yapmasını sağlamakta, dünyanın hemen hemen her yerinde doğrudan alım satım yapmasını sağlamakta, âcil durumlarda tüketicinin para aramaksızın mala ve hizmete ulaşımını temin etmekte, telefon ve internet gibi iletişim araçlarıyla alım satım yapmasına imkan vermektedir. Kredi kartı sistemine girmiş işyerlerinin müşterileri artmakta ve iş hacimleri genişlemektedir. sattıkları malın ya da verdikleri hizmetin bedelini kısa sürede anlaşmalı olduğu bankadan alabilmekte ve bu konuda güven içinde olmaktadır. Kasalarında çok ve atıl para bulundurmaktan kurtulmakta; sahte para, bozuk para, döviz bozdurma vs. gibi sıkıntılara girmemektedirler. Hesapları düzgün bir şekilde tutulmakta; alacağını vereceğini güven içinde hesaplayabilmektedirler.

Devlete ve ekonomiye katkıları ise şunlardır: Kredi kartıyla yapılan işlemler kayıtdışı ekonomiyi önler ve vergi gelirlerini artırır. İstihdamı artırır, enflasyonun düşmesine etki eder, nakit dolaşım ihtiyacını azaltır, genel ekonomi kağıt yükünden kurtulur ve bürokrasiyi azaltır¹⁰.

Bununla birlikte kredi kartı sisteminin eğitimli personel istihdamı istemesi, kartlar kullanılarak sahtekârlık yapılabilmesi, kredi kartı ödemelerinin geciktirilmesi, üye işyerlerinin bankaya komisyon ödemek zorunda kalması, kart hamilinin harcama yapma eği-

⁸ Bankalararası Kart Merkezi, www.bkm.com.tr (28.10.2009)

⁹ Bankalararası Kart Merkezi, "Raporlar", www.bkm.com.tr (28.10.2009)

¹⁰ Bankalararası Kart Merkezi, "Kart Bilinci", www.bkm.com.tr (28.10.2009)

limini artırması, kartla alımların nakit parayla alıma göre pahalı olması, kredi kartlarındaki fâiz ve kâr oranlarının fazla olması vb. olumsuz yönleri de vardır¹¹.

Kredi Kartı Sisteminin İşleyişi

Bugün dünyada yaygın olan uygulamada kredi kartı sistemi pek çok taraftan oluşmaktadır¹². Bu sistemin tarafları şunlardır: Lisans veren kuruluş (Visa, MasterCard vs.), lisans alıp kartı pazarlayan banka, işyeri ile üye işyeri sözleşmesi imzalayan banka (kart veren banka ya da başkası olabilir), yetkili bankadan kart alan kart hamili, üye işyeri sözleşmesi imzalamış ve kart hamilinin kartını kendi işyerinde kabul eden üye işyeri¹³. Bu noktada bankalar arasındaki takas işlemlerini yapan ve kredi kartı sistemini denetleyen takas merkezini (BKM / Bankalararası Kart Merkezi) de saymak gerekir.

a. Beynelmül geççerliliği olan kart patentini elinde tutan Visa International, MasterCard International, American Express, JCB ve Diners Club'dan biriyle banka anlaşır ve ondan lisans alır. Böylece söz konusu kuruluşun (Visa, MasterCard vs.) kartının geçerli olduğu bütün üye işyerlerinde çıkarılacak kartın geçerliliği sağlanmış olur. Yani kartın işlerliği yalnızca lisans alan ve kartı çıkaran bankanın anlaştığı üye işyerleriyle sınırlı kalmamış olur.

b. Lisans alan banka kendisine ulaşan taleplere istinâden kart bastırır ve bu kartı herkese ödeyebileceği bir limit takdir ederek dağıtır. Kredi kartlarıyla yapılacak alım satımlarda kart hâmillerinin ve kendisinin zarara uğramaması için gerekli güvenlik tedbirlerini alır. Yine sistemin işleyişini temin için lüzum duyulan bilişim ve iletişim alt yapısını kurar ve teknik bilgi birikimi yeterli insan gücünü istihdâm eder.

¹¹ Mustafa Fedai Çavuş, "Bireysel Finansman Temininde Kredi Kartları: Türkiye'de Kredi Kartı Kullanımı Üzerine Bir Araştırma", www.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler (28.10.2009)

¹² Kredi kartı sistemi ilk ortaya çıktığı zaman iki taraflı idi. Bu sistemde kartı ihraç eden kuruluş ile mal ya da hizmeti satan kuruluş aynıdır. Söz konusu ticârî müessese müşterileri bağımlılığını artırmak ya da yeni müşteriler elde etmek maksadıyla müşterilerine kart dağıtır ve onlara bu kartla nakit ödeme yapmaksızın mal ya da hizmet alma imkânı tanır. İki taraflı sistemin yetersizliği daha sonra üç taraflı sistemin doğmasına sebep olmuş ve böylece kartı ihraç eden finans kuruluşu (banka), ticârî müessese ve kart hamilinden oluşan yeni bir sistem doğmuştur. Bu sistemde kart ihraç eden banka üye işyerleriyle anlaşmakta ve bu sözleşme muktezasınca kart hamillerinin işyerinden yapacağı alım satımların bedelini ödemeyi taahhüt etmektedir.

¹³ Mehmet Başar vdğ., *Bankacılık Uygulamaları*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2006, s. 188.

c. Kartın yaygın olarak kullanımı söz konusu kartın prestijini artırır. Bu sebeple bankalar çıkardıkları kartların kullanılabilceği işyerleriyle üyelik sözleşmesi yaparlar. Bu sözleşmeye göre işyeri bankanın kartını kabul edecek ve kart hamiline istediği mal ya da hizmeti nakit bedel istemeksizin satacaktır. Banka da kart hamilinin satın aldığı mal ya da hizmetin bedelini işyerine anlaşılan zaman içerisinde ödeyecektir¹⁴. İşyerleriyle anlaşan banka buralara imprinter ya da POS cihazı takarak kartlı alışveriş yapılabilmesine olanak sağlar.

d. Kredi kartı sisteminde çoğu zaman kartı çıkaran banka ile işyeriyle üyelik anlaşması yapmış olan banka farklı olmaktadır. Bu durumda işyeri sattığı mal ya da hizmetin karşılığını kendisiyle üyelik anlaşması yapan ve işyerine POS cihazı veren bankadan alır. Bu bankanın işyerine ödediği meblağı kendisiyle hiçbir hukûkî sözleşme yapmamış olan kart hamilinden alması imkansızdır. İşte bu durumda işyerine ödeme yapan banka kredi kartını veren bankaya başvurmak durumundadır. Aynı durum kredi kartı ve POS hizmeti veren bankalar arasında milyonlarca kez meydana geldiği için bunlar arasında takaslaşmayı sağlayacak bir kuruluşa ihtiyaç vardır. O da BKM (Bankalararası Kart Merkezi) bünyesindeki takas merkezidir. Yani bankalar kredi kartı hizmeti sunabilmek için BKM ile de anlaşma imzalamak durumundadır.

e. Müşteri, bu kart vasıtasıyla limiti kadar malı satın alır. Nakit ödeme yapmaz; sadece kredi kartını verir ve şifresini yazar. Müşterinin kartla alım yapması zorunlu değil, ihtiyâridir. Yani kredi kartını kullanıp kullanmama irâdesi kart hâmiline aittir.

f. Satıcı, kart ile sattığı malın bedelini aralarındaki anlaşmaya istinâden kendisine POS makinesi hizmeti veren bankadan alır.

g. Satıcıyla üye işyeri anlaşması yapmış olan banka, satıcıya ödediği meblağı, malın asıl alıcısı olan kart hâmilinden değil, kredi kartını veren bankadan tahsil etmek durumundadır.

h. Kartı veren banka hesap kesim tarihi itibariyle kart hâmilinin ne kadar alışveriş yaptığını hesaplar ve vâde dolusunda (son ödeme tarihinde) kart hâmilinden yaptığı alışverişlerin bedelini tahsil eder. Eğer kredi kartı üzerinden taksitlendirme yapılmışsa hesabı yapılan aya düşen taksit miktarı tahsil edilir.

¹⁴ Özlem Acar, *Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanununa Göre Kart Sahibinin Korunması*, İKÜ, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009, s. 52.

1. Kredi kartıyla yapılan alım satımlarda çoğu zaman kredi kartının ait olduğu banka ile POS hizmeti veren banka aynı olmamaktadır. Bu durumda yapılan alım satımın bedelini kartı çıkaran banka kart hâmilinden tahsil etmekte iken satılan malın bedelini POS hizmeti veren banka ödemektedir. Bu durumda bir mahsuplaşma olmak zorundadır. İşte bu takas işlemi BKM (Bankalararası Kart Merkezi) bünyesindeki takas merkezi tarafından yapılmaktadır. Eğer bu merkez olmasaydı, kredi kartı sistemine dahil olan bütün bankalar kendi aralarında bu takaslaşmayı yapmak durumunda kalacaklardı. Bu da hem emek, hem para ve hem de zaman kaybına yol açacaktı.

j. Bütün bu kredi kartı işlemlerinin tarafları arasındaki bağlantı ise kart patentini elinde tutan uluslar arası şirket sağlar ve bu işlemlerin hızlı ve güvenli bir şekilde yapılmasını temin eder. Onun fonksiyonu kredi kartı hizmetinden yararlanan milyonlarca kart hâmil, işyeri ve banka arasındaki elektronik ödemeyi mümkün kılan marka, sistem, hizmet ve kuralları koymaktır¹⁵.

140 | db

Kredi Kartı Sisteminin Fıkhî Niteliği Hakkındaki Değerlendirmeler

Kredi kartı sisteminin İslâm fıkhı açısından değerlendirilmesi konusunda son yirmi yılda oldukça fazla araştırma yapılmış ve makaleler yazılmıştır. Bu mesele hakkında Abdussettâr Ebû Ğudde, Nezîh Kemâl Hammâd, Muhammed Bilvâli, Ali Andelîb, Muhammed Ali et-Teshîrî, Sıddîk Muhammed Emîn ed-Darîr, Vehbe Muhammed ez-Zuhaylî, Abdurrahmân b. Sâlih el-Atram, Muhammed Ali el-Karî b. Âd, Hasan el-Cevâhirî, Şevkî Ahmed Dünya¹⁶ gibi âlimlerin makaleleri yayınlanmıştır. Abdulvehhâb Ebû Süleymân ise *el-Bitâkâtü'l-benkiyye* adlı bir kitap yayınlamıştır¹⁷. Bu konuda İslâm Fıkhı Konseyi'nin birkaç kararı söz konusudur¹⁸. Yine pek çok çağdaş âlimin içinde yer aldığı bir heyet de banka kartları hakkında İslâmî standartları belirlemek üzere kararlar almıştır¹⁹. Ayrıca Tür-

¹⁵ Bk. www.visa.com.tr (04.11.2009)

¹⁶ Bk. *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhî'l-İslâmî*, XII, 3, s. 459-676; XV, 3, s. 9 – 220.

¹⁷ Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2003.

¹⁸ 8d/9/82 nolu 21-27.08.1993 tarihli karar için bk. *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhî'l-İslâmî*, VIII, 2, s. 271; (12/2) 108 nolu 23-28 Eylül 2000 tarihli karar için bk. *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhî'l-İslâmî*, XII, 3, s. 675-676; (15/5) 139 nolu ve 6-11. 3. 2004 tarihli karar için bk. *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhî'l-İslâmî*, XV, 3, s. 219-220.

¹⁹ Heyet, *el-Meâyirü's-şer'iyye*, 2004, s. 17-29.

kiye'den Hayreddin Karaman²⁰, Hamdi Döndüren²¹, Abdulaziz Bayındır²² ve Servet Bayındır'ın²³ konu hakkında değerlendirmeleri vardır.

Kredi kartıyla yapılan nakit çekimler ve alım satımlar sırasında söz konusu işlemin gerçekleşmesine taraf olan kart hâmilinin bankası, işyerinin üye olduğu banka, Bankalararası Kart Merkezi (BKM), uluslararası kredi kartı kuruluşu, kart hâmili ve üye işyeri arasında hukûkî ilişkiler doğmaktadır²⁴. Bu hukûkî ilişkilere dayanarak bu sistemin yürütülmesini sağlayan kuruluşlar sistemden istifade edenlerden çeşitli komisyonlar ve ücretler almaktadırlar. Yine sistemi yürüten bankalar, Bankalararası Kart Merkezi ve uluslararası ödeme sistemleri arasında da çeşitli ödemeler gündeme gelmektedir. Bunlara ilişkin çağdaş İslâm hukukçularının yorumlarını şöyle arz edebiliriz:

A. Uluslararası Kart Kuruluşuyla Bankaların İlişkisi

Uluslararası kredi kartı kuruluşu (Visa, MasterCard vs.) ile kredi kartı çıkarmayı planlayan banka arasında "lisans sözleşmesi" imzalanır. Bu sözleşme çerçevesinde uluslararası kuruluş bankaya verdiği kredi kartı çıkarma lisansı, kart sisteminin işleyişi sürecinde yaptığı hizmetler ve yurtdışı takas işlemleri karşılığında bankadan ücret ve komisyon alır. Bu ücret ve komisyon üyelik ve hizmet karşılığı kabul edilmekte ve meşrû bulunmaktadır²⁵.

²⁰ www.hayrettinkaraman.net/konular/ekonomi/kredi-karti/ (17.11.2009)

²¹ www.yenidunyadergisi.com/index.php?sf=arsiv_oku&id1=962&id2=3 (17.11.2009)

²² www.suleymaniyevakfi.org/arastirmalar/kredi-kartinin-taksitlendirilmesi.html (17.11.2009)

²³ Servet Bayındır, *İslâm Hukuku Penceresinden Fâizsiz Bankacılık*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005, s. 183-224.

²⁴ Bu işlemler bazen iki, bazen üç, bazen dört taraflı gerçekleşmektedir. Örneğin bir bankanın kredi kartıyla o bankanın ATM cihazından nakit çekim yapıldığında işlem iki taraflı gerçekleşmektedir. Eğer bir bankanın kredi kartıyla yine o bankayla üye işyeri sözleşmesi olan bir yerden alım satım yapılmışsa işlem üç taraflı olmaktadır. Bir bankanın kredi kartıyla bir başka bankanın ATM cihazından nakit çekim yapılırsa işlem dört taraflı tamamlanmaktadır. Bu konuda bk. Abdurrahmân b. Sâlih el-Atram, "Bitâkâtü'l-i'timân", *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhî'l-İslâmî*, XV, 3, s. 76.

²⁵ Heyet, *el-Meâyîrü's-şer'iyye*, s. 23; Abdusettâr Ebû Gûdde, "Bitâkâtü'l-i'timân", *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhî'l-İslâmî*, XII, 3, s. 485-486; Vehbe Muhammed ez-Zuhaylî, "Bitâkâtü'l-i'timân", *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhî'l-İslâmî*, XV, 3, s. 52-53. Vehbe Muhammed ez-Zuhaylî, bu üyelik sözleşmesinin imzası için dine aykırı şartların kabul edilmemesi gerektiğini söyler. Ayrıca ona göre bu kuruluşlara doğrudan ya da dolaylı yoldan fâiz ödemesi yapılmamalıdır. Yine bunlarla ilişkinin debit kart ile ödeme kartlarıyla sınırlı tutulup kredi kartını içermemesi gerektiğini düşünür. Sıddık Muham-

B. Kart Bankasıyla Kart Hâmilinin İlişkisi

Kredi kartı sisteminin İslâm hukuku açısından değerlendirilmesi noktasında fikhî durumu incelenecek en önemli sözleşmelerden biri kredi kartı çıkaran banka ile kart hâmili arasında yapılan sözleşmedir. Zira bu sözleşmede ileri sürülen şartlar ile banka ve kart hâmili arasındaki ilişkinin fikhî hükmü değişmektedir. Kredi kartı üyelik sözleşmesi ile kart hâmili kendisine verilecek kredi kartıyla nakit ödemeksizin alışveriş yapabilme imkânına kavuşmaktadır. Kart hâmili sözleşmedeki esaslar çerçevesinde borcunu bankaya ödeyecektir. Banka da kart hâmilinin yaptığı alışverişlerin bedelini doğrudan ya da dolaylı olarak kartı kabul eden üye işyerine ödeyecektir. Yapılacak işlem bu olmakla birlikte bunun hangi hukûkî çerçevede yapılacağı tartışmalıdır.

1. Ödeme Kartlarındaki (Charge Card) İlişki

Kredi kartları yaygınlık kazanmaya başladığı ilk dönemde asgârî ödeme tutarı tarzında bir özellik barındırmamaktaydı. Bu kartlarda yapılan bütün harcamalardan doğan borçlar son ödeme tarihinde bankaya ödenmek durumundaydı²⁶. Bu tür kartlar ödeme kartı / charge card / bitâkatü'l-hasmi's-şehrî ya da bitâkatü'l-i'timâd ismiyle anılırdı. Bu kartların sözleşmelerinde fâiz şartı var ise yaygın kanaat bu tür bir kartın kullanımının câiz olmayacağıdır. Çünkü bu kartların kullanımından sonra kart hâmili bankaya borçlu konumuna düşecektir ve bu borcu geciktirdiği takdirde fâiz ödeyeceğini sözleşmeyle kabul etmektedir²⁷. Bununla birlikte dînen söz konusu şart mülğâ (yok hükmünde) kabul edildiğinden bu şarta rağmen kredi kartı alınabileceği ve kullanılabilmesi de söylenmiştir. Çünkü Hanbelîlere göre akdin muktezâsına aykırı fâsîd şartlar akdi ifsâd etmez. Akid sahîh olarak kalır ancak şart bâtıldır²⁸. An-

med Emîn Darîr, "Bitâkatü'l-i'timân", *Mecelletü Mecma'il-Fikhi'l-İslâmî*, XV, 3, s. 27; Abdullah b. Süleymân el-Menî, "Bitâkatü'l-i'timân", *Mecelletü'l-Mecma'il-Fikhi'l-İslâmî li Râbitati'l-Âlemi'l-İslâmî*, X, I, 1996, s. 114; Abdussettâr Ebû Ğudde, "Bitâkatü'l-i'timân", *Mecelletü'l-Mecma'il-Fikhi'l-İslâmî*, XII, 3, 2000, s. 486; Servet Bayındır, *İslâm Hukuku Penceresinden Fâizsiz Bankacılık*, s. 206.

²⁶ Özkan Cavit Hoşlan, *Kredi Kartı Hâmilinin Hukuki Durumu*, İÜSBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s. 29-30.

²⁷ Sıddîk Muhammed Emîn ed-Darîr, "Bitâkatü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 20; Vehbe Muhammed ez-Zuhaylî, "Bitâkatü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 45.

²⁸ Vehbe Muhammed ez-Zuhaylî, "Bitâkatü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 45-46. Hanbelî mezhebinin görüşü için bk. Abdullah b. Hudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, I-XII, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1405, IV, 157-158; Mansûr b. Yûnus el-Behûtî, *er-Ravdu'l-murbî*, Riyad.

cak eğer sözleşme fâiz şartından arındırılmış ise bu durumda kartın mal alımlarında kullanımına cevaz verilmektedir. Böylesi bir kartın kullanımında ortaya çıkan hukûkî durum ise farklı yorumlara sebep olmuştur:

1- Abdussettâr Ebû Ğudde'ye göre kart hâmili ile kartı ihrâç eden banka arasındaki ilişki kartın kullanımından önce "kefâlet", kartın kullanımından sonra "havâledir". Yani banka kartın kullanımından önce işyerlerine karşı kart hâmilinin zimmetine taalluk edecek borçların kefli konumundadır. Kartın kullanımından sonra ise kart hâmili işyerlerini bankaya havâle etmektedir²⁹.

2- Nezîh Kemâl Hammâd'a göre kartı çıkaran banka ile kart hâmili arasındaki ilişki kefâlettir. Ona göre kart hâmili kartı kullandığı zaman ortaya bir borç çıkar. İşte banka, işyerlerine karşı kart hamilinin kefilidir³⁰.

3- Sıddık Emin ed-Darîr'e göre ise ilişki havâledir. Görüşünü şöyle açıklar: "Eğer ödeme kartı hâmili bir tüccârdan mal alırken bu kartı kullanırsa, malın bedelini tüccâra borçlu durumuna düşer. Bu borcunu tahsil etmesi için kartı çıkaran bankaya onu havâle eder. Daha önce de söylediğim üzere bu havâle câizdir. Banka mal bedelini ödeyince bu meblağı kart hâmiline borç vermiş olur. Vâde sonunda (son ödeme tarihinde) kart hâmilinden alacağı tahsil eder"³¹.

4- Vehbe ez-Zuhaylî kartı ihraç eden banka ile kart hâmili arasındaki ilişkiyi inceleyip bu noktada borç / karz, havâle ve kefâlet gibi ilişkilerin doğduğunu söyledikten sonra şöyle der: "Bana göre İslâm fıkhi bakımından banka ile kart hâmili arasındaki ilişki havâledir"³². Bir başka yerde ise ilişkiyi banka tarafından incelemekte ve şöyle demektedir: "Bana göre uluslararası kart kuruluşuna niyâbeten kartı çıkaran banka müşterisine borçlarını ödeyip kendisine rüçû hakkıyla birlikte kefil olmaktadır. Bu kefâlet teberrudur ve buna mukâbil bir şey alınamaz"³³.

5- Abdurrahmân b. Sâlih el-Atram ise banka, kart hâmili ve üye işyeri arasındaki ilişkinin hukûkî niteliği konusunda iki kayda değer

Mektebetü'r-Riyâd el-Hadîse, 1390, II, 64; a.mlf., *Keşşâfu'l-kınâ'*, I-VI, (thk. Hilâl Mustafa Hilal), Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1402, III, 193.

²⁹ Abdussettâr Ebû Ğudde, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XII, 3, s. 478-480.

³⁰ Nezîh Kemâl Hammâd, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XII, 3, s. 502, 504.

³¹ Sıddık Muhammed Emîn ed-Darîr, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 21.

³² Vehbe Muhammed ez-Zuhaylî, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 55-57.

³³ Vehbe Muhammed ez-Zuhaylî, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 58.

yorum yapıldığını söyler. Bir görüşe göre bu üçlü arasındaki ilişki "havâledir". Diğer görüşe göre ise burada "kefâlet" (damân) ilişkisi söz konusudur. Bunun ardından el-Atram şöyle der: "Allah en iyisini bilir ancak bana göre buradaki ilişki "havâle" değil, "kefâlettir". Ona göre bankanın üye işyerine ödeme yapmasından sonra banka ile kart hâmili arasındaki ilişki ise "karzdır". Yani bankanın üye işyerine ödediği meblağ kart hâmilinin zimmetinde borçtur³⁴.

6- Muhammed Ali el-Karî b. Âd ise kredi kartlarındaki ilişkiyi açıkça "kefâlet" olarak niteler. Şöyle der: "Bu kartlar "kefâlet" ilkesine dayanmaktadır. Çünkü bu kartı çıkaran banka kart hâmilinden bankadaki hesabına kullanıma izinli bir miktar para yatırmasını istememektedir (el-Bitâkatü'l-muğattât (debit card) diye isimlendirilen kartlarda böyle bir hesap açılması şarttır). Kart hâmili kartı kullanınca banka kart hâmilinin kefilî sıfatıyla üye işyerlerine alacaklarını öder. Banka sonra kart hâmilinin zimmetine terettüb eden borcu ondan ister. Bu kartlarda kart hâmili borcunu bir seferde ödemek durumundadır"³⁵. Ali el-Karî'ye göre kart hâmili ile işyeri arasındaki ilişki ise "havâledir". Kart hâmili işyerinden mal ya da hizmet aldığı işyerine borçlanmış olur. Kart hâmili kredi kartı vâsıtasıyla alacaklı olan işyerini bankaya havâle eder³⁶. Banka işyerine yapacağı ödemede işyeriyle indirim yapması konusunda anlaşılabilir. Bununla birlikte kart hâmilinden borcun tamamını isteyebilir. Hanefîlere göre bu câizdir³⁷.

7- Hasan el-Cevâhirî ise ödeme kartlarında (charge card) bankanın kart kullanıldığı zaman kart hâmiline "karz / borç" veren konumunda olduğunu ve ayrıca kart hâmilinin satıcıyla yaptığı akid sebebiyle yüklendiği borcu ödemekten sorumlu vekil sayıldığını söylemiştir³⁸.

³⁴ Abdurrahmân b. Sâlih el-Atram, "Bitâkatü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 77-78.

³⁵ Muhammed Ali el-Karî b. Âd, "Bitâkatü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 99. Ayrıca bk. a.m.f., "el-i'timânü'l-müvelled alâ şekli bitâkatin maa sığatin mukterahatin li bitâkatin i'timâniyyetin hâliyyetin mine'l-mahzûrâti's-şer'iyye", *MMFİ*, VIII, 2, s. 589.

³⁶ Muhammed Ali el-Karî b. Âd, "el-i'timânü'l-müvelled alâ şekli bitâkatin maa sığatin mukterahatin li bitâkatin i'timâniyyetin hâliyyetin mine'l-mahzûrâti's-şer'iyye", *MMFİ*, VIII, 2, s. 589-590.

³⁷ Muhammed Ali el-Karî b. Âd, "Bitâkatü'l-i'timân ğayru'l-muğattât", *MMFİ*, XII, 3, s. 540. Kefilin, alacaklıya ödediği miktarı değil kefil olduğu miktarı mekfûlü anhdan talep edebileceği konusundaki Hanefî görüşü için bk. Alâuddîn es-Semerkindî, *Tuhfetü'l-fukaha*, I-III, Beyrut: Dâtru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1984, III, 240; Alâuddîn el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, I-VII, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1982, VI, 15.

³⁸ Hasan el-Cevâhirî, "Bitâkatü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 121.

8. Faruk Beşer ise kredi kartı kullanımından doğan ilişkiyi havâle olarak nitelemektedir. Konuyu şöyle açıklar: "Kredi kartı kullanmak demek, alışveriş yaptığımız mağazaya, "Benim filan kurumda param var, seni oraya havale ediyorum, onlar sana benden alacağın kadar parayı verecekler, buyurun bunu doğrulayın ve alacağınızı alın" demektir. Yapılan iş İslâm hukuku terminolojisine göre bir "havâle", yani vereceğin bir başkasına yüklenmesi işlemidir. Bunda prensip olarak bir mahzur yoktur. Yani alışveriş yapan müşterinin bu işlemle fâize doğrudan bulaşan eylemi bulunmamaktadır"³⁹.

2. Kredi Kartlarındaki (Credit Card) İlişki

Bugün artık dünya üzerinde ödeme kartlarının (charge card) yerini tamamen kredi kartları (credit card) almış durumdadır. Bu kartlara Arapça'da bitâkatü'l-i'timâni'l-müteceddid ya da el-bitâkatü'ğayrû'l-muğattât zâtü'l-eksât denmektedir. Bu kartlarla kart hâmili istediği mal ya da hizmeti nakit ödemeksizin alabilmekte ve ATM'lerden nakit çekim yapabilmektedir. Bankaya olan borcunu da belli bir fâiz ödemek şartıyla taksitlendirebilmektedir⁴⁰. Kart hâmiline mal ve hizmet satın alıp nakit çekimi yapabilme imkânı veren ve ortaya çıkan borcu da fâiziyle birlikte tahsil eden bu tür kredi kartlarını kullanmak çoğunluk tarafından meşrû görülmemektedir⁴¹. İslâm Fıkıh Konseyi'nin bu konudaki kararı şöyledir: "Sözleşmesinde fâiz şartı bulunan ve bankada açılmış bir hesaba dayanmayan kredi kartı çıkarmak ve bunu kullanmak câiz değildir. Kartı talep eden kişinin son ödeme tarihini geçirmemeye azimli olması hükmü değiştirmemektedir"⁴². Ayrıca içinde Takî el-Usmânî, Abdullah el-Menî', Emîn ed-Darîr, Vehbe ez-Zuhaylî ve Abdussettâr Ebû Ğudde gibi âlimlerin bulunduğu bir heyet, İslâmî bankaların böyle bir kredi

³⁹ www.farukbeser.com/soru/kredi-karti-248.htm (23.11.2009)

⁴⁰ Vehbe Muhammed ez-Zuhaylî, "Bitâkatü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 51.

⁴¹ Muhammed Ali el-Karî b. İd, "Bitâkatü'l-i'timân ğayrû'l-muğattât", *MMFİ*, XII, 3, s. 550; Nezih Kemâl Hammâd, "Bitâkatü'l-i'timân", *MMFİ*, XII, 3, s. 514; Vehbe Muhammed ez-Zuhaylî, "Bitâkatü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 52; Siddîk Muhammed Emîn ed-Darîr, "Bitâkatü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 29; Abdurrahmân b. Sâlih el-Atram, "Bitâkatü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 102, 106; Hasan el-Cevâhirî, "Bitâkatü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 115. Kredi kartı sözleşmelerindeki fâiz şartının bütün akdi bâtil kılıp kılmadığı tartışmaları için bk. Hasan el-Cevâhirî, "Bitâkatü'l-i'timân", *Mecelletü MMFİ*, XV, 3, s. 117-118. Hasan el-Cevâhirî fâiz şartının kendisinin batıl olduğunu ancak akdi bütünüyle batıl kılmadığını söylemiştir. Bk. Hasan el-Cevâhirî, "Bitâkatü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 122.

⁴² *Mecelletü Mecma'î'l-Fikhi'l-İslâmî*, XII, 3, s. 676.

kartı çıkarmalarını onaylamamıştır⁴³. Bununla birlikte içinde fâiz şartı olmasına rağmen bu şartın mülğâ (yok hükmünde) olduğunu ve böylesi bir kartın kullanımının câiz olduğunu söyleyenler de vardır. Bu âlimlere göre kartı talep eden eğer fâize düşmeme irâdesi gösterecekse kartı alması ve kullanması meşrûdur⁴⁴.

3. Kredi Kartlarına Alternatif Fâizsiz Kartlar

Klasik fâizli bankaların çıkardıkları ve hâmiline alışveriş yapıp taksitlendirme imkânı sunan kredi kartları oldukça yoğun talep görmüş; fâiz hassasiyeti olan insanlar da bu kartın özelliklerine sahip alternatif fâizsiz bir kredi kartı talebinde bulunmuşlardır. Müşterilerine verdikleri ödeme kartları (charge card) artık mevcut durumda yeterli görülmeyen fâizsiz bankalar da alternatif bir kart arayışına girmişlerdir. Bu noktada İslâm hukukçuları tarafından aşağıdaki öneriler yapılmıştır. Bunların bir kısmı bazı fâizsiz bankalarca uygulanırken bazıları uygulama sahası bulamamıştır.

1- Sıddîk Muhammed Emîn ed-Darîr "Taksitli Satış Kartı" önerisinde bulunmuştur. Bir İslâmî banka ya da İslâmî bankalardan oluşan bir ortaklık, taksitli satış yapacak ticârethaneler kurar. Bu ticârethanelerin ya tamamına ya da belli bir bölümüne sahip olurlar. Dağıttıkları kartlarla bu işyerlerinden taksitle mal alımına imkân verirler. Bu durumda bankanın kart hâmilinden aldığı fark âlimlerin çoğunluğunun câiz olduğunu düşündüğü vâde farkı kabul edilir⁴⁵.

2- Ali el-Karî b. İd'in teklifi ise "Murâbaha Kart"tır. Ona göre banka bir kart çıkarır ve bu kartı kendisine vekâleten alım yapması için müşterisine verir. Kart hâmili bu alımın ardından bankaya vekâleten daha önce üzerinde anlaştıkları vâde farkıyla taksitle malı kendisine satar. Malın bedelini bankaya taksitle ödeyecektir. Bu anlaşmada malı bankadan alırken üzerinde anlaşılan oran murâbaha kârı olarak değerlendirilir⁴⁶.

⁴³ Heyet, *el-Meâyîrû's-şer'îyye*, s. 23.

⁴⁴ Abdussettâr Ebû Gıdde, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XII, 3, s. 489. Fâiz şartının kabul edilebileceği ancak uygulanmaması konusunda bk. Hayreddin Karaman, <http://www.hayrettinkaraman.net> (23.11.2009). Bu görüşün eleştirisi için bk. Muhammed Ali el-Karî b. İd, "Bitâkâtü'l-i'timân ğayrül-muğattât", *MMFİ*, XII, 3, s. 552-553.

⁴⁵ Sıddîk Muhammed Emîn ed-Darîr, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 29-30.

⁴⁶ Muhammed Ali el-Karî b. İd, "Bitâkâtü'l-i'timân ğayrül-muğattât", *MMFİ*, XII, 3, s. 558.

3- Hayreddin Karaman da kredi kartı anlaşmalarının murâbaha satışına dayandırılabilceği görüşündedir. Kanaatini şöyle açıklar: "Kredi kartları ile aldığınız malı, kurum adına (ona vekâleten) alıyorsunuz ve sonra da kurum size satıyor; yani diğer konularda olduğu gibi murâbaha yapıyor; yani peşin alıp vâde farkı ile satıyor. Vâde farkını da fiilen ödeme yapılan zamana (vâdeye) göre koyuyor. Kurumda vâdelere göre fark bellidir, bunu müşteri de biliyor (isterse bilir), buna göre alıyor ve ödeme zamanı da vâde farkıyla birlikte ödüyor"⁴⁷.

Ancak bu öneri yoğun itirazlarla karşılaşmıştır. Örneğin Sıdık Emîn ed-Darîr, murâbaha kart önerisinin alım vaadinde bulunan kişiye yapılan murâbaha satışını esas aldığını ve İslâm Fıkıh Konseyi'nin ise bu tür murâbahada her iki tarafı da bağlayıcı bir şartın olmaması gerektiğine hükmettiğini söyleyerek murâbaha kart sözleşmesinin buna muhâlif olduğunu ifade eder. Ayrıca murâbaha kart câiz kabul edildiğinde İslâmî bankalarda uygulanan murâbaha satışlarında da murâbaha talep edene para verilebilmesi ve bu para ile banka adına mal alabilmesini serbest bırakmak gerekir der. Murâbaha kart önerisi pek çok toplantıda sınırlandırılması istenen satın alma vaadinde bulunana murâbaha satışı (bey'u'l-murâbaha li'l-âmiri bi's-şirâ) yapmanın alanını iyice genişletmektedir diye düşünür. Yine bu Resûlullah'ın haber verdiği⁴⁸ ribâyı alım satım görüntüsü altında helal kılmak anlamına gelir der⁴⁹. Vehbe ez-Zuhaylî ise banka ile kart hâmilinin her alım satım sonunda murâbaha üzerinde anlaşmasının zorluğuna, her iki tarafı da bağlayan vaadleşmenin meşrûluğunun tartışmalı olduğuna ve kart hâmilinin murâbahaya konu olamayacak bir takım hizmetleri de kartla satın almak istemesine dayanarak murâbaha kartı kullanışlı bulmamak-

⁴⁷ www.hayrettinkaraman.net/sc/00111.htm (23.11.2009)

⁴⁸ Resûlullah'a atfen nakledilen bir başka hadiste ise "İnsanlar öyle bir zamanda yaşayacaklar ki o zaman fâizi alım satım yoluyla helal hale getirecekler" ifâdesi yer almaktadır. Bk. İbnü'l-Kayyim, *Hâşiyetü İbnü'l-Kayyim alâ Süneni Ebî Dâvud*, I-XIV, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995, IX, 248; a.mlf., *İlâmü'l-muvakkîn*, I-IV, Beyrut: Dâru'l-Cil, III, 166; Şevkânî, *Neylü'l-evtâ mine hâdîsi Seyyidi'l-ehyâr*, Beyrut: Dâru'l-Cil, 1973; V, 319. İyne satışının ribâ olarak değerlendirilmesi gerektiği ve bu itibarla haram olduğu konusunda delil olarak ileri sürülen bu rivâyet temel hadis kaynaklarında bulunmamaktadır. İbn Kayyim el-Cevziyye'nin belirttiğine göre Ebû Abdillâh b. Batta tarafından nakledilen bu hadis mürseldir; ancak yine de başka rivâyetleri destekleyecek niteliktedir. Bk. İbnü'l-Kayyim, *İğâsetü'l-lehfân*, I-II, (thk. Muhammed Hâmid el-Fakî), Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1975, I, 352.

⁴⁹ Sıddık Muhammed Emîn Darîr, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 32.

tadır⁵⁰. Ayrıca murâbaha kart ile murâbahanın kapısının iyice açılacağını ve bir nevi fâizli işlem yapılacağını belirtmektedir⁵¹. Abdurrahmân b. Sâlih el-Atram ise kart hâmilinin akdin gerçek tarafı olduğunu, malı kendisi için aldığını, hizmetlerden kendisinin yararlandığını ve kredi kartı sisteminin tarafları arasında akdedilen sözleşmelerde buna dair bir anlaşmanın olmadığını söylemektedir⁵². Abdurrahmân b. Akîl, Muhyiddîn el-Karadâğî ve Abdulaziz Bayındır⁵³ da murâbaha kart uygulamasının bir fâiz hilesi olduğunu düşünmektedir⁵⁴.

4- Hamdi Döndüren de kredi kartlarında taksit uygulaması için murâbaha satışına dayanan bir alternatif önermektedir. Ancak onun teklifinde banka, vekâleti, kart hâmiline değil, üye işyerine vermektedir. Şöyle der: "Esnaf, POS cihazını alırken yaptığı sözleşmeyle, bankanın vekili sıfatıyla, mal alımına ve satımına yetkili kılınmaktadır. Bu yetkiye dayanarak, kendi malını bankaya peşin fiyatla satış yapmakta, ancak müşterinin isteği doğrultusunda, aynı malı vâdeli fiyatla ona devir yapmaktadır. Kredi kartı çekilince internet ortamında bütün bu işlemler hızlı bir şekilde gerçekleşmekte ve kayıtlara mal, kot numaraları ile geçmekte, fiş ve faturalara işlenmektedir. Yani ortada gerçek bir mal satışı olduğunu ve müşteri bu satın aldığı malın bedelini ödediğini bilmekte, ancak araya bu malın bedelini peşin ödeyen aracı bir kuruluş girmektedir. Satıştan sonra müşterinin artık bankaya muhatap olması, borcunu ödemezse, banka tarafından takip edilmesi ve alacağını, icra yoluyla banka tarafından tahsil edilmesi, hiç ödenememesi durumunda bile, bankanın pos cihazı kullanıcısı esnafa rücû edememesi, malın son satıcısının banka olduğu anlamına gelmektedir"⁵⁵.

5- Suudî Amerikan Bankası ise Bitâkatü'l-Hayri'l-İ'timâniyye adlı bir ürün sunmuş ve bunun için ilim adamlarından görüş aldığını bildirmiştir. Suûdî Amerikan Bankası çıkardığı kredi kartıyla kart hâmillerine hem alım satım hem de nakit çekim izni vermiştir. Kart hâmili kart ile herhangi bir işlem yapıp son ödeme tarihinde borcunu öderse kendisinden sadece borcu alınmaktadır. Bu durumda kart

⁵⁰ Vehbe Muhammed ez-Zuhaylî, "Bitâkatü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 62.

⁵¹ *Mecelletü Mecma'i'l-Fikhi'l-İslâmî*, XII, 3, s. 641.

⁵² Abdurrahmân b. Sâlih el-Atram, "Bitâkatü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 79.

⁵³ Abdulaziz Bayındır, "Kredi Kartının Taksitlendirilmesi", <http://www.suleymaniyevakfi.org> (23.11.2009)

⁵⁴ *Mecelletü Mecma'i'l-Fikhi'l-İslâmî*, XII, 3, s. 636, 661-662.

⁵⁵ Hamdi Döndüren, www.yenidunyadergisi.com (23.11.2009)

hâmili hiçbir ekstra ücret ödememektedir. Ancak kart hâmilisi borcunu ertelemek isterse bu durumda daha önce kart sözleşmesiyle kendisi adına mal alım izni verdiği bir kurum, Suûdî Amerikan Bankası'ndan borçlu kart hâmiline vekâleten on beş aylık vâdeyle % 16.30 vâde farkıyla mal satın alır. Kart hâmilisi kart sözleşmesinde ayrıca Suûdî Amerikan Bankası'na kendisi adına taksitle alınan bu malı üçüncü bir tarafa peşin satma vekâleti vermiştir. İşte banka bu vekâlete istinâden kart hâmiline satılan malı peşin satar ve elde ettiği meblağla kart borcunu kapatır⁵⁶. Bu durumda kart hâmilinin karttan kaynaklanan borcu kapanmış olmakta; ancak borcunu kapatmak için kendisi adına (vekâlet yoluyla) yapılan taksitli alım peşin satım işlemi sebebiyle bankaya vâdeli olarak borçlanmış olmaktadır.

6- Millî Ticâret Bankası (el-Benkü'l-Ehlî) ise Bitâkatü Teysîri'l-Ehlî adlı bir ürünü müşterilerinin hizmetine arzetmiştir. Kart hâmilisi bu ürünü hem nakit çekimler için hem de alım satımlar için kullanabilmektedir. Eğer kart hâmilisi son ödeme tarihinde borcunu bankaya ödemez ise banka yetkisiz temsil (fuzûlî akdi) yoluyla mâlik olduğu mallardan bir kısmını yirmi dört taksitle kart hâmiline satar. Daha sonra da bu malları peşin bedelle başkasına satar ve kart hâmilinin borcunu kapatır. Kart hâmilisi belli bir süre içerisinde bankanın yetkisizce (fuzûlî) yaptığı bu işlemi reddetmezse yapılan tasarrufu onaylamış kabul edilmektedir⁵⁷.

Abdurrahmân b. Sâlih el-Atram hem Suûdî Amerikan Bankası'nın hem de Millî Ticâret Bankası'nın kredi kartlarını fâsit ve haram olarak niteler. Ona göre her iki kartta da fâiz hilesi yapılmaktadır. Çünkü borcun kapatılması için yapılan teverrick⁵⁸ işleminde alacaklı

⁵⁶ Abdurrahmân b. Sâlih el-Atram, "Bitâkatü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 82-83. Banka ismi verilmeksizin yapılan bir tavsif için bk. Muhammed Ali el-Karî b. İd, "Bitâkatü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 107-110.

⁵⁷ Abdurrahmân b. Sâlih el-Atram, "Bitâkatü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 83-84.

⁵⁸ Teverrick: malın taksitle alınıp alıcısından başka birisine peşin satılmasıdır (*bey'u't-teverrick*). Teverrick satışı Ömer b. Abdilazîz (ö. 101/719), bazı Medîneliler ve bir rivayete göre İmam Ahmed b. Hanbel'e göre mekruhtur. İbn Teymiye (ö. 728/1327) de mekruh olduğu görüşünü yeğlemektedir. Bk. Ahmed Abdulhalîm b. Teymiye, *Kütüb ve resâil ve fetâvâ İbn Teymiye fi'l-fikh*, I-XXXV, Mektebetü İbn Teymiye, (thk. Abdurrahmân b. Muhammed), XXIX, 302. Hanbelîlerin geneline göre ise câizdir. Bk. Merdâvî, *İnsâf*, I-XII, (thk. Muhammed Hâmid el-Fakî), Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, IV, 337; Mansûr b. Yûnus el-Behûtî, *er-Ravdu'l-murbi*, I-III, Riyâd: Mektebetü'r-Riyâd, 1390, II, 56. Çağdaş pek çok âlim ve heyet de teverrick konusunu gündemlerine almış ve hükmünü tartışmışlardır. Muhammed Revvâs Kal'acî (Muhammed Revvas Kal'acî, *el-Muâmelâtü'l-mâliyye el-muâsira fi dav'il-fikhi ve's-Şeria*,

konumundaki banka, borçlusuna mal satmakta ve bu malı borçlusuna hiç teslim etmemektedir. Sonra da bizzat kendisi bu malı üçüncü taraflara satmakta ve alacağını tahsil etmektedir. Ona göre bu apaçık hiledir. Ayrıca her iki kartla yapılan muâmelelerde Hz. Peygamber tarafından yasaklanmış bulunan borç ve satışın birleştirilmesi⁵⁹ uygulaması vardır. Çünkü her iki banka da kredi kartlarının kart hâmili tarafından kullanımı durumunda borç veren konumunda olmaktadır. Ancak kart hâmili son ödeme tarihinde borcunu ödeyemezse devreye tevruk satışı girmektedir. Yani tek sözleşmede borç ve alım satım birleştirilmektedir⁶⁰. Ali el-Karî'nin yorumuna göre bu kartlara yapılan itirazların en önemlisi burada borç çevirme (kalbu'd-deyn) işleminin yapılmasıdır. Borç çevirme, dara düşmüş borçlunun borcunu artırıp vâdeyi uzatmaktır. Buna Mâlikîler feshu'd-deyn bi'd-deyn derler. Hanbelîlere göre borç çevirme dara düşmüş borçlularla yapılırsa yasaktır; ancak eğer borçlu dara düşmemiş birisiyse onunla yapılacak meşrû bir akidle borcu çevirmek, kalbu'd-deyn sayılmaz⁶¹. İslâm Fıkıh Konseyi de İslâmî bankaların çıkardıkları kredi kartlarında bu tür ribâ şüphesi bulunan ya da ribâyâ yol açabilecek uygulamalardan uzak durmalarını tavsiye etmiştir⁶².

150 | db

7. Ali el-Karî b. İd'in murâbaha kartın dışındaki bir başka önerisi ise şöyledir: Ali el-Karî'ye göre banka, kart hâmili ve iş yeri arasındaki ilişki kefâlettir ve bazı âlimler kefâlet karşısında ücret alınmasına cevâz vermiştir. O halde ödeme kartıyla (charge cart) alışveriş yapan bir kart hâmili eğer ödemesini taksitlendirmek isterse banka ana parayı taksitlendirir ve bu taksitlere ilâveten kefâlet ücretini de alabilir.

8. Hasan el-Cevâhirî ise kart hâmilinin bankada katılım hesabı açması ve belli bir meblağ yatırması şartıyla kendisine kredi kartı verilebileceğini; son ödeme tarihinde borcun ödenmemesi halinde katılım hesabının banka tarafından tek taraflı olarak kapatılarak

Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1999, s. 86), Muhammed b. İbrâhîm Âl Şeyh (Hudayrî, *Bey'u'l-İyne*, s. 82) ve Hayreddin Karaman (Hayreddin Karaman'ın tevruk konusunda tarafımıza iletmiş görüşü şöyledir: "Arada bir malın gerçek manada alım ve satımı bulunduktan sonra mesele murâbaha uygulamasının bir çeşidi olur; buna da câiz dememek için sebep yoktur") müspet kanaatedir.

⁵⁹ Mâlik b. Enes, *Muvatta*, I-II, (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki), Mısır: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabi, II, 657.

⁶⁰ Abdurrahmân b. Sâlih el-Atram, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 86-94.

⁶¹ Muhammed Ali el-Karî b. İd, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 110.

⁶² *Mecelletü Mecma'i'l-Fikhi'l-İslâmî*, XV, 3, s. 220.

(daha önce bu konuda anlaşma yapılmak şartıyla) borcun tahsil edilebileceğini söyler. Banka, kartı çıkarması ve yenilemesi ile üye işyerlerinden aldığı hizmet ücretlerinden kar sağlar⁶³.

4. Bankaların Kart Hâmillerinden Aldıkları Komisyon

Kredi kartı sistemi içerisinde bankaların kart hâmilinden aldığı ücretlerin de İslâm hukuku bakımından tartışıldığını görmekteyiz. Bu noktada yapılan değerlendirmeleri ise özetle şöyle arz edebiliriz: Bankalar kart masrafı ve sunduğu hizmetler karşılığında kart hâmilinden ücret almaktadırlar. Bu da câiz görülmüştür⁶⁴. Bu ücret kartın çıkarılması, dağıtımı, kart hâmilini para taşıma, sahte para alma, parası olmadığında para arama, dünyanın her yerinde para bozdurmadan alışveriş yapabilme, güven içinde yaşama, hesapların düzgün ve sade bir şekilde tutulması vs. gibi hizmetlerin karşılığı olarak telakki edilmektedir⁶⁵. Ayrıca kredi kartı ile yapılan şifre değiştirme, virman, havâle, hesap dökümü alma, bakiye öğrenme, para yatırma vb. hizmetler karşılığında kart hâmilinden hizmet bedeli alınabilir. Ancak bankalar genelde böylesi hizmetler için ücret almazlar. Kart hâmilinin nakit çekim yapması ve bankaların buna fâiz uygulaması haramdır⁶⁶. Ancak bankaların nakit çekim için yaptığı hizmet ve yüklediği maliyeti aşmayacak ölçüde maktû bir bedel alabileceği düşünülmektedir⁶⁷. Ayrıca kart hâmiline dînen

db | 151

⁶³ Hasan el-Cevâhirî, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 136.

⁶⁴ Heyet, *el-Meâyîrü's-şer'iyye*, s. 24. Kartın sunduğu hizmetlerden faydalanmanın karşılığı olarak telakki edilmiştir.

⁶⁵ Nezîh Kemâl Hammâd, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XII, 3, s. 509; Abdussettâr Ebû Ğudde, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XII, 3, s. 482; Vehbe Muhammed ez-Zuhaylî, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 53; Hasan el-Cevâhirî, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, VIII, 2, s. 615; Abdurrahmân b. Sâlih el-Atram, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 102. el-Atram, bazı âlimlerin kart hâmilinden alınan bu ücreti ücretle vekâlete yorduklarını söyler. Ancak kendi kanaati kredi kartlarının kefâlete dayandığı şeklinde olduğu için bu durumda alınan ücretin tartışmalı olacağını belirtmektedir. Çünkü kefâlet karşılığında ücret alınıp alınamayacağı konusunda üç görüş vardır. Selef âlimlerinin büyük çoğunluğu kefâlet karşılığı ücret almayı câiz görmez. Bazı âlimler (örneğin Nezîh Hammâd) kefâlet karşılığında ücret almayı mutlak olarak meşrû bulur. Çünkü kefâlet karşılığı ücret almayı yasaklayan nas yoktur ve bu hüküm eski fakihlerin içtihadıdır. Bugün artık kefâlet teberrudan, karşılıklı akde dönmüştür. Bazıları ise kefâlet borca dönüşünce kefâlet karşılığı alınan ücretin fâize benzemesi sebebiyle bunun meşrû görülmediğini; ancak bugün insanların büyük oranda kefâleti borca dönüştürmediklerini söyler. Onlara göre kefâlet karşılığında ücret alınabilir; ancak kefâlet karza dönüşünce ücret geri verilmelidir. Bk. Abdurrahmân b. Sâlih el-Atram, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 102-103.

⁶⁶ Vehbe Muhammed ez-Zuhaylî, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 59.

⁶⁷ Vehbe Muhammed ez-Zuhaylî, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 53.

meşrû görülen bir takım ayrıcalıklar ve hediyeler verilmesi de câiz görülmüştür⁶⁸.

C. Bankalarla Üye İşyerlerinin İlişkisi

Bankalar ile kredi kartıyla satış yapan işyerleri arasında da hukûkî ilişkiler doğmaktadır. Çünkü bankalar işyerlerinin kredi kartıyla satış yapabilmeleri için işyerlerine POS cihazı bağlamakta, onlar için hesap açıp yaptıkları satımları bu hesaplarda takip etmekte, işyerlerinin alacaklarını tahsil edip işyerlerinin hesaplarına kaydetmekte, işyerlerinin yaptıkları satımların bedellerini ödemeyi taahhüt etmektedirler. Bütün bu hizmetler karşılığında da işyerlerinden komisyon almaktadırlar. Bankalar ile işyerleri arasındaki bu ilişkilerin hukûkî niteliği hakkında şu değerlendirmeler yapılmıştır:

1- Nezîh Kemâl Hammâd'a göre kart bankasının işyerlerinden aldığı komisyon, kart hâmilinin kefli olan bankanın üye işyerine ödeme yaparken bir miktar indirim yapacağı şeklindeki anlaşmalarına dayanmaktadır. Banka indirimli bir şekilde ödemeyi yapar; ancak kart hâmilinden borcun tamamını tahsil eder. Bu durum Hanefîlere göre câizdir⁶⁹.

2- Abdussettâr Ebû Ğudde'ye göre üye işyeri ile banka arasındaki ilişki kart hâmilisiyle banka arasında tamamlanan havâleye bitişik kefâlettir. Eğer işyerine ödeme yapmayı taahhüd eden banka kartı veren bankadan farklı ise bu durumda banka ile işyeri arasındaki ilişki kefâlettir. Burada havâle söz konusu değildir; çünkü kart hâmili işyerinin bankasını bilmemektedir. Eğer kendisine havâle edilen bilinmiyorsa havâleden söz edilemez⁷⁰.

Üye işyeri ile kartı çıkaran banka arasındaki ilişki ise Abdussettâr Ebû Ğudde tarafından üye işyerinin bankasının kartı çıkaran bankaya hizmet vermesi olarak açıklanmaktadır. Çünkü

⁶⁸ Nezîh Kemâl Hammâd, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XII, 3, s. 516; Vehbe Muhammed ez-Zuhaylî, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 54; <http://farukbeser.com/soru/kredi-karti-248.htm>. İslâm Fıkıh Konseyi'nin bu konudaki kararı için bk. *Mecelletü Mecma'l'l-Fikhi'l-İslâmî*, XV, 3, s. 220. Ayrıca on ilim adamından oluşan bir heyet de bunu onaylamıştır. Bk. Heyet, *el-Meâyîrü's-şer'iyye*, s. 24.

⁶⁹ Nezîh Kemâl Hammâd, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XII, 3, s. 510-511. Kefilin, alacaklıya ödediği miktarı değil kefil olduğu miktarı mekfûlü anhdan talep edebileceği konusundaki Hanefî görüşü için bk. Alâuddîn es-Semerkindî, *Tuhfetü'l-fukaha*, I-III, Beyrut: Dâtru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984, III, 240; Alâuddîn el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, I-VII, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1982, VI, 15.

⁷⁰ Abdussettâr Ebû Ğudde, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XII, 3, s. 482-483.

bankanın kartının üye işyerinde geçerli olmasını o üye işyerine hizmet veren banka sağlamaktadır. Bir anlamda kartı çıkaran banka ile ilişkisinde vekil veya aracı konumundadır ve komisyonu hak etmektedir⁷¹. Ona göre uluslar arası kuruluş, kart bankası ve üye işyerinin bankası arasındaki ilişki ise ücretli vekâlettir⁷².

3- Vehbe Zuhaylî ise buradaki ilişkiyi şöyle tavsif eder: "Kart çıkaran banka ile işyeri arasındaki ilişki ücretli vekâlet ilkesine dayanan sırf ticârî bir ilişkidir. Kartı çıkaran banka müşterilerini işyerine yönlendirmesi, mallarının satışını artırması, ticârî müessesenin, restoran, otel ya da benzerlerinin tanıtımına katkı sunması ve malların bedelinin tahsilini gerçekleştirmesi sebebiyle işyerinden ücret almaya hak kazanır. Bu ücreti satılan malların bedelinden düşürek alabilir. Malların bedeline ziyâde söz konusu değildir. Bu da ribâ olmaz. Yani aralarındaki ilişki mâlî kefâlet ve vekâlet akdidir"⁷³.

4- Abdurrahmân b. Sâlih el-Atram kredi kartında taraflar arasındaki ilişkiyi tamamen kefâlet olarak görür. Ona göre banka kefil, kart hâmilî mekfûl ve üye işyeri mekfûlün lehdir. Kart hâmilî kartını kullanınca borç öncelikle onun zimmetinde sâbit olur. Banka ise onun kefilidir. Üye işyeri ikisinden de alacağını isteyebilir; ancak âdeten kefil olan bankadan alacak talep edilmektedir⁷⁴. Abdurrahmân el-Atram bankanın üye işyerinden aldığı komisyonu ise kefilin ödediği meblağı değil; kefil olduğu meblağı mekfûlden isteyebileceği yönündeki Hanefî uleması görüşüne istinâden câiz görmektedir⁷⁵.

5- Hasan el-Cevâhirî'ye göre ise bankanın üye işyerinden aldığı ücret sunduğu hizmetlerin (işyerine yeni müşteriler kazandırması vs.) ya da ücretli vekâletin karşılığıdır. Çünkü banka, üye işyerinin sattığı malların kıymetini tahsil edip işyerinin hesabına koymaktadır. Geri iade edilen malların bedelini işyerinin hesabından alıp

⁷¹ Abdussettâr Ebû Ğudde, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XII, 3, s. 486.

⁷² Abdussettâr Ebû Ğudde, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XII, 3, s. 487.

⁷³ Vehbe Muhammed ez-Zuhaylî, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 68.

⁷⁴ Abdurrahmân b. Sâlih el-Atram, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 100.

⁷⁵ Abdurrahmân b. Sâlih el-Atram, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 103. Kefilin, alacaklıya ödediği miktarı değil kefil olduğu miktarı mekfûlü anhdan talep edebileceği konusundaki Hanefî görüşü için bk. Alâuddîn es-Semerkindî, *Tuhfetü'l-fukaha*, I-III, Beyrut: Dâtru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1984, III, 240; Alâuddîn el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, I-VII, Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî, 1982, VI, 15.

ödemektedir. Bankanın aldığı ücret hem hizmet hem de vekâletin her ikisini de kapsıyor olabilir⁷⁶.

Hülâsa bankaların üye işyerlerinden aldıkları komisyon da câiz görülmektedir⁷⁷. Çünkü banka kart verdiği müşterilerini oraya yönlendirmekte, POS cihazı takıp işlem yaptırmakta, satıcının hesaplarının düzenli olmasını sağlamakta, satıcının vakit ve emek israfına düşmesini önlemekte, bozuk para ve sahte para gibi sıkıntılara girmesini önlemekte, kasadan para çalınması riskini azaltmakta, elektronik ortamda hesapların alışverişini sağlamaktadır. Kısaca aldığı komisyon verdiği hizmetin karşılığı olarak da görülebilir⁷⁸.

Sonuç

Malın malla mübâdele edilmesiyle başlayan ticâret, zaman içinde altın ve gümüşün malla değişimi, kağıt banknotların malla değişimi, banka parasının (çek) malla değişimi ve kredi kartıyla mal alımı şeklinde evrilmiştir. Bugün gelişmiş dünyada alım satımların önemli bir bölümü kredi kartlarıyla yapılmaktadır. Çünkü kredi kartıyla yapılan alım satımlar kayıt dışını önlediği için devlete, ticâreti artırdığı için işyerlerine, en azından bir aylık fâizsiz kredi sağladığı ve para taşıma derdinden kurtardığı için kart hâmillerine ve hemen hemen bütün ticârî faaliyetlere doğrudan katılıp verdikleri hizmet karşılığında komisyon aldıkları için bankalara faydalar sağlamaktadır. Kredi kartı sistemi içerisinde yer alan tüm taraflar arasında bir takım hukûkî ilişkiler doğmakta ve sözleşmeler yapılmaktadır. Bu sözleşmeler genellikle meşrû temellere dayansa da bunların bir kısmı İslâm'ın meşrû görmediği fâiz gibi şartlar da içermektedir. İşte İslâm hukukçuları hayatın içindeki her olgu gibi kredi kartının da fikhî durumunu tartışmışlar ve yukarıda arzedilen kanaatlerini serdetmişlerdir. Ayrıca fâizli bankaların kredi kartlarına alternatif olacak meşrû temele dayalı kredi kartları sunulması için tekliflerde bulunmuşlardır.

Meşrû olmayan bir şarta imza atarak alınan kredi kartlarını kullanmak, son ödeme tarihinde borcu ödeme iradesi gösterip fâize girmeme niyeti taşınsa bile doğru bir davranış olarak görünmemektedir. Fâiz şartını kabul etmenin meşrûiyetinin tartışmalı oluşu,

⁷⁶ Hasan el-Cevâhirî, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 117, 120-121.

⁷⁷ Heyet, *el-Medâyirü's-şer'îyye*, s. 24. Heyet bu komisyonu, işyerinin müşteri portföyünü artırması ve alacaklarının tahsili hizmeti vermesinin karşılığı olarak görmüştür.

⁷⁸ Bk. Vehbe Muhammed ez-Zuhaylî, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XV, 3, s. 53; Abdussettâr Ebû Ğudde, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XII, 3, s. 483.

fâizli sisteme destek sağlanmaması gereği, genellikle gecikmeye düşülmesi ve fâiz ödemek durumunda kalınması vs. gibi sebeplerle fâiz şartı içeren kredi kartlarının kullanımı sakıncalı görünmektedir.

Kredi kartı sisteminde bankaların, uluslar arası ödeme sistemlerinin, Bankalararası Kart Merkezi'nin birbirlerinden aldıkları komisyonlar ile kart hâmili ve üye işyerinden alınan komisyonların hepsini, verilen hizmetlerin karşılığı olarak görmek mümkündür. Ancak verilen hizmetler bazen kefâlet, bazen vekâlet, bazen kira vs. gibi hukûkî sözleşmelerle birlikte yer alabilmektedir. Kredi kartı sistemi bir hizmetler bütünüdür ve bu hizmeti verebilmek oldukça külfetli yatırımları gerektirmektedir. Dolayısıyla bundan faydalananlar hizmeti verenlere ücret ya da komisyon ödemelidirler.

Fâiz içeren kredi kartlarına alternatif olarak sunulan murâbaha kart uygulaması teorik planda uygun görünmektedir. Milyonlarca insanın küçük alışverişlerini kredi kartıyla yaparken kendilerine taksitlendirme imkânı da sunan bir kredi kartı çıkarılabileceği düşünülebilir. Çünkü öncelikle kart sözleşmesinin mutlaka karz / borç sistemine dayanması gerekmemektedir. Bankanın kart hâmiliyle yapacağı akit “kefâlet” ve “hizmet” akdi olabileceği gibi “murâbaha” akdi de olabilir. Ayrıca kredi kartları, yapılan alışverişlerde bankaları devreye sokmanın aracıdır. Banka bu noktada kart hâline kefil sıfatıyla devreye girebileceği gibi kendisi adına yapılan alım satımı onaylayan kurum sıfatıyla da yer alabilir. Bu itibarla murâbaha kart önerisinin milyonlarca adede ulaşılmış kredi kartı kullanıcılarıyla bankalar arasında meşrû bir ilişki kurabileceği söylenebilir. Bununla birlikte kart hâmilinin murâbaha kart ile dinen meşrû sayılmayan ürünleri alması ya da otel ve restoran gibi yerlerden hizmet satın alması durumunda murâbaha kart ile yapılacak ödemelerin problem doğuracağı anlaşılmaktadır. Bu durumda banka meşrû olmayan malları tespit edebiliyorsa bunun bedelini ödemeyi reddetmelidir. Ayrıca otel ve restoran gibi yerlerden alınan hizmetlerin karşılığında ödenecek miktarı ise vâde farkıyla vâdelendirmemelidir. Çünkü bu tür hizmetlerin öncelikle banka adına alınıp sonra bankadan satın alınması düşüncesi isâbetli görünmemektedir. Murâbaha kart ile yapılacak alım satımlarda vâde farkının fâhiş olmaması ve uygulanacak taksit sayısının baştan belirlenmesi gerekir.

Kaynakça

- Abdulaziz Bayındır, "Kredi Kartının Taksitlendirilmesi", <http://www.suleymaniyevakfi.org> (23.11.2009)
- Abdullah b. Süleymân el-Menî, "Bitâkâtü'l-i'timân", *Mecelletü'l-Mecma'i'l-Fikhi'l-İslâmî li Râbitati'l-Âlemi'l-İslâmî*, X, I, 1996.
- Abdulvehhâb Ebû Süleymân, *el-Bitâkâtü'l-benkiyye*, Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2003.
- Abdurrahmân b. Sâlih el-Atram, "Bitâkâtü'l-i'timân", *Mecelletü Mecma'i'l-Fikhi'l-İslâmî*, XV, 3.
- Abdussettâr Ebû Ğudde, "Bitâkâtü'l-i'timân", *Mecelletü Mecma'i'l-Fikhi'l-İslâmî*, XII, 3.
- Alâuddîn es-Semerkindî, *Tuhfetü'l-fukaha*, I-III, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1984.
- Bankalararası Kart Merkezi, "Kart Bilinci", www.bkm.com.tr (28.10.2009)
- _____, "Kronoloji", www.bkm.com.tr (28.10.2009)
- _____, "Ödeme Sistemleri", www.bkm.com.tr (28.10.2009)
- _____, "Raporlar", www.bkm.com.tr (28.10.2009)
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus el-Buhûtî, *er-Ravdu'l-murbi*, Riyad. Mektebetü'r-Riyâd el-Hadîse, 1390.
- _____, *Keşşâfu'l-kınâ*, I-VI, (thk. Hilâl Mustafa Hilal), Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1402.
- Çağrı Göktaş, *Kredi Kartları Hukuku ve Bankacılık Uygulaması*, İstanbul: İÜSBE, Basılmamış yüksek Lisans Tezi, 2006.
- F. Özden Kalaycı, *Bankacılık Açısından Kredi Kartları Sisteminin İşleyişi ve Bir Örnek Uygulama*, Konya: SÜSBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Hasan el-Cevâhirî, "Bitâkâtü'l-i'timân", *Mecelletü Mecma'i'l-Fikhi'l-İslâmî*, XV, 3.
- Hayri Çamurcu, "Dünya Nüfus Artışı ve Getirdiği Sorunlar", www.sbe.balikesir.edu.tr (01.11.2009)
- Heyet, *el-Meâyirü's-şer'iyye*, 2004.
- Hudayrî, Muhammed Abdulazîz, *Bey'u'l-İyne*, Riyâd: Dâru'r-Râye, 1990.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, *Hâşiyetü İbni'l-Kayyim alâ Süneni Ebî Dâvud*, I-XIV, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995.
- _____, *İğâsetü'l-lehfân*, I-II, (thk. Muhammed Hâmid el-Fakî), Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1975.
- _____, *İlâmü'l-muvakkîn*, I-IV, Beyrut: Dâru'l-Cil.
- İbn Kudâme, Abdullah b. Kudâme el-Makdisî, *el-Muğnî*, I-XII, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1405.
- İbn Teymiyye, Ahmed Abdulhalîm b. Teymiyye, *Kütüb ve resâil ve fetâvâ İbn Teymiyye fi'l-fikh*, I-XXXV, Mektebetü İbn Teymiyye, (thk. Abdurrahmân b. Muhammed).
- Kâsânî, Alâuddîn el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, I-VII, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1982.
- Mâlik b. Enes, *Muvatta*, I-II, (thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki), Mısır: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Mehmet Başar vdğ., *Bankacılık Uygulamaları*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2006.
- Merdâvî, *İnsâf*, I-XII, (thk. Muhammed Hâmid el-Fakî), Beyrut: Dâr İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Muhammed Ali el-Karî b. İd, "Bitâkâtü'l-i'timân ğayru'l-muğattât", *MMFİ*, XII, 3.

- _____, "Bitâkâtü'l-i'timân", *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhî'l-İslâmî*, XV, 3.
- _____, "el-İ'timânü'l-müvellid alâ şekli bitâkatin maa sığatin mukterahatin li bitâkatin i'timâniyyetin hâliyyetin mine'l-mahzûrâtî's-şer'iyye", *MMFİ*, VIII, 2.
- Muhammed Revvâs Kal'acî (Muhammed Revvas Kal'acî, *el-Muâmelâtü'l-mâliyye el-muâsıra fî dav'i'l-fıkhî ve's-Şerîa*, Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1999.
- Mustafa Fedai Çavuş, "Bireysel Finansman Temininde Kredi Kartları: Türkiye'de Kredi Kartı Kullanımı Üzerine Bir Araştırma", www.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler (28.10.2009)
- Nezîh Kemâl Hammâd, "Bitâkâtü'l-i'timân", *MMFİ*, XII, 3.
- Özkan Cavit Hoşlan, *Kredi Kartı Hamilinin Hukuki Durumu*, İÜSBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Özlem Acar, *Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanununa Göre Kart Sahibinin Korunması*, İKÜ, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Serdar Yetim, *Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri*, Ankara, 1997.
- Servet Bayındır, *İslâm Hukuku Penceresinden Fâizsiz Bankacılık*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005.
- Sıddîk Muhammed Emîn ed-Darîr, "Bitâkâtü'l-i'timân", *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhî'l-İslâmî*, XV, 3.
- Şebnem Akipek, *Türk Hukuku ve Mukayeseli Hukuk Açısından Tüketici Kredisi*, Ankara, 1999.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Neylü'l-evtâ mine hâdîsi Seyyidi'l-ehyâr*, Beyrut: Dâru'l-Cil, 1973.
- Vehbe Muhammed ez-Zuhaylî, "Bitâkâtü'l-i'timân", *Mecelletü Mecma'i'l-Fıkhî'l-İslâmî*, XV, 3.
- www.farukbeser.com/soru/kredi-karti-248.htm (23.11.2009)
- www.hayrettinkaraman.net/konular/ekonomi/kredi-karti/ (17.11.2009)
- www.hayrettinkaraman.net/sc/00111.htm (23.11.2009)
- www.suleymaniyevakfi.org/arastirmalar/kredi-kartinin-taksitlendirilmesi.html (17.11.2009)
- www.visa.com.tr (04.11.2009)
- www.yenidunyadergisi.com/index.php?sf=arsiv_oku&id1=962&id2=3 (17.11.2009)

